

**ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ
СУБ'ЄКТІВ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ:
ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА**

Постановка проблеми дослідження. Необхідність комплексного реформування системи освіти в Україні звертає нас до проблеми постійного розвитку професіоналізму, вдосконалення професійної культури, поповнення професійних знань кожного фахівця. Як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти, «державна політика стосовно безперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін» [1, с.3]. Важливе місце у системі безперервної освіти посідає післядипломна, яка створює умови для постійного розвитку компетентності фахівців різних напрямків. Завдяки цьому долається розрив між здобутою професійною підготовкою у вищому навчальному закладі та новими вимогами, що висуває розвиток науки, техніки, економіки, суспільства.

Провідні положення проблеми дослідження викладено в науковому доробку представників різних галузей науки, насамперед, філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Огневюк, П. Саух, С. Клепко та ін.), соціології (В. Астахова, Ф. Кумбас, А. Лігоцький, А. Печчеї, Т. Топчій, І. Шеремет, О. Якуба та ін.), андрагогіки (С. Братченко, Л.Велитченко, В. Соколов, Е. Унтілова, С. Цюра та ін.), професійної педагогіки (Н. Ничкало, В. Олійник, Ю. Волков, К. Везетіу, Н. Клокар, А. Кузьмінський, О. Дубасенюк, Н. Протасова, М. Романенко та ін.).

Проблема функціонування системи післядипломної освіти розглядається у наукових працях І. Жорової, А. Кузьмінського, Н. Протасової, Л. Шевчук,

О. Подолянюк, М. Поліщук, Д. Дзвінчук, В. Журавського та ін. Андрагогічні засади професійного розвитку та самовдосконалення фахівців представлені у наукових працях А. Белкіна, В. Буренко, С. Вершловського, М. Громкової та ін. Порівняльно-педагогічний аспект проблеми розвитку післядипломної освіти розробляється (переважно в контексті освіти дорослих) в наукових працях С. Синенко (розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи), С. Коваленко (розвиток освіти дорослих в Англії), М. Борисової (розвиток освіти дорослих у Канаді), В. Давидової (неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції) та ін. Важливе значення для розробки теми нашого дослідження мають наукові праці з андрагогіки (Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Вовк, Л. Лук'янова, Л. Сігаєва, С. Прийма та ін.).

Розвиток сучасної системи освіти ускладнюється кількома чинниками, серед яких так званий бюджетний менталітет значної частини фахівців і небажання усвідомлювати зміни, які з часом відбуваються в будь-якій професійній діяльності, надія на державний протекціонізм, відсутність мотивів на формування самостійності в розвитку професіоналізму, нестача професійної зрілості. Тому особливо важливою є підтримка таких форм і технологій освіти, які дають можливість саморозвитку, здатності до самостійного здобування знань у різних галузях життєдіяльності, до розвитку власного професійного потенціалу, – серед яких і технології післядипломної освіти.

Мета статті полягає в аналізі та визначенні специфіки педагогічної взаємодії суб'єктів післядипломної освіти у ВНЗ.

Система післядипломної освіти в Україні нині являє собою недостатньо визначений і поліструктурний феномен, до якого входять факультети та інститути підвищення кваліфікації, центри післядипломної освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти тощо. Така неоднозначність структури породжує, крім усього, різноманітні підходи до організації процесу навчання в означених інституціях. Сутність післядипломної освіти визначає Закон

України «Про освіту» (ст. 10): «Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду» [2].

Серед перспективних напрямів розвитку системи післядипломної освіти, що мають бути реалізовані, основними є:

- приведення обсягів та змісту перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у відповідність із поточними та перспективними потребами держави ;

- формування змісту навчання, виходячи з його цільового спрямування, посадових обов'язків фахівців, попередньо здобутої ними освіти, досвіду діяльності , індивідуальних інтересів і потреб громадян;

- застосування сучасних навчальних технологій, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію, запровадження дистанційної, очно-заочної та екстернатної форм навчання;

- розробка та постійне вдосконалення змісту післядипломної освіти ;

- забезпечення органічної єдності з системою підготовки фахівців шляхом урахування потреб ринку праці;

- оптимізація мережі навчальних закладів системи післядипломної освіти на засадах поточного та стратегічного планування потреб у професійному навчанні фахівців.

Завдання мають вирішуватись на основі вдосконаленої нормативно-правової бази загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної наукової літератури свідчить, що проблема педагогічної взаємодії досліджена досить ґрунтовно; проте переважна більшість робіт присвячені педагогічній взаємодії вчителя та учня, дещо менша – взаємодії викладача і студента (насамперед, у педагогічних ВНЗ), і зовсім невелика – педагогічній взаємодії

у непедагогічних навчальних закладах. Натомість наукових робіт комплексного характеру, які б висвітлювали проблему педагогічної взаємодії у системі післядипломної освіти (в тому числі непедагогічної) у вітчизняній педагогічній науці виявити не вдалося. Виключення складає хіба що дисертаційне дослідження російського науковця О. Л. Гаврилової «Модель педагогічної взаємодії в системі відкритої дистанційної професійної освіти дорослих» (М., 2003) [3].

Складність науково-теоретичного аналізу проблеми педагогічної взаємодії в системі післядипломної освіти полягає й у тому, що недостатньо сформованим є її категоріально-понятійний апарат; так, категоріально недостатньо розмежованими є поняття «неперервна освіта», «освіта для дорослих», «післядипломна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта» та ін. Ми розглядаємо післядипломну освіту як різновид освіти для дорослих, з одного боку, і як компонент неперервної освіти – з іншого. Тому для нашого дослідження однаково важливим є застосування як андрагогічного підходу, так і теорії неперервної освіти.

Зазначені вище наукові розробки майже не торкаються кола питань, суттєвих для аналізу проблеми педагогічної взаємодії в системі післядипломної освіти, а саме:

- 1) питань післядипломної освіти фахівців *непедагогічного профілю* в університетах, яка активно розвивається в останнє десятиліття;
- 2) проблем *педагогічної взаємодії* у системі «дорослий-дорослий» на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин у післядипломній сфері освіти;
- 3) можливостей розробки *моделей ефективної педагогічної взаємодії* в системі післядипломної освіти (в тому числі непедагогічної);
- 4) питань *технологічного забезпечення педагогічної взаємодії* у системі післядипломної освіти, розрахованій на університетську сферу.

Педагогічна взаємодія як об'єкт науково-педагогічного дослідження тісно пов'язана з дослідженнями **взаємодії** як міждисциплінарного феномена, як це представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Категорія взаємодії як міждисциплінарна

<i>Галузь науки</i>	<i>Тлумачення категорії взаємодії</i>	<i>Специфіка вияву категорії взаємодії суб'єктів післядипломної освіти</i>
Філософія	Взаємодія – це універсальне й об'єктивне явище; форма існування руху і матерії; це взаємний вплив суб'єктів – як зовнішнього, так і внутрішнього світу;	Взаємодія суб'єктів післядипломної освіти – слухачів\студентів, викладачів і адміністрації системи післядипломної освіти – розглядається як різновид взаємовпливу, який веде до взаємних змін у стані та поведінці означених суб'єктів
Соціологія	Взаємодія – це суспільне явище, сутність якого полягає у взаємному обміні соціальними функціями, ролями, статусами, соціальною інформацією. Взаємодія, крім того, є способом реалізації спільної діяльності, що має соціальний характер	Взаємодія суб'єктів післядипломної освіти є соціальним явищем, оскільки відображає взаємний вплив соціальних груп, інституцій та інститутів, і приводить до зміни соціально-статусних позицій учасників взаємодії
Психологія	Взаємодія – це вияв взаємного психологічного впливу двох або більше учасників відносин. Крім того, у психології як окрема наукова проблема	У процесі взаємодії відбувається психологічний вплив суб'єктів післядипломної освіти один на одного в межах рівноправного процесу отримання\надання

	розглядається взаємодія клієнта та психотерапевта; взаємодія учасників конфлікту; взаємодія як категорія факторного аналізу, яка визначається як різниця між відмінностями значень залежної змінної, отриманих за інших рівних умов, в яких діють інші змінні	освітніх послуг, що приводить до розвитку позитивних психологічних новоутворень – соціально-психологічної компетентності особистості та розвитку її соціально-комунікативної готовності
Педагогіка	Взаємодія в педагогіці окреслюється як педагогічна взаємодія, що має сутнісну та змістову специфіку. Педагогічна взаємодія визначається як узгоджена діяльність суб'єктів освітнього процесу, спрямована на досягнення навчально-виховних цілей та розв'язання педагогічних задач і проблем	Педагогічна взаємодія в системі післядипломної освіти має власну специфіку, яка визначається суб'єктною структурою означеної освітньої інституції, та необхідністю розглядати означену взаємодію в системі «дорослий-дорослий»

Педагогічна взаємодія розглядається ученими (Л.Дмитрієва, І. Зимня, І. Дичківська, О. Рудницька, Н. Цалик та ін.) [4-8] як складова педагогічного процесу і тлумачиться як спеціально організовані чи стихійні контакти педагога з учнем\студентом – тривалі чи короткотермінові, прямі чи опосередковані. Специфіка педагогічної взаємодії полягає у тому, що вона може бути лише конструктивною, на відміну

Виходячи зі специфіки післядипломної освіти як середовища взаємодії, можемо дійти висновку, що педагогічна взаємодія в цьому випадку передбачає спеціально організовані чи стихійні контакти суб'єктів освітнього процесу в системі післядипломної освіти – як прямі, так і опосередковані. Пряма педагогічна взаємодія відбувається у вигляді безпосереднього комунікативного контакту викладачів системи післядипломної освіти та слухачів\студентів, опосередкована – у вигляді опосередкованого контакту (оцінювання знань студентів без прямої комунікації, спілкування у віртуальному режимі та ін.).

У педагогічній взаємодії виокремлюють два провідні аспекти – *функціонально-рольовий та особистісний*. Функціонально-рольовий аспект передбачає виконання учасниками педагогічної взаємодії певних ролей, як це представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Функціонально-рольовий аспект педагогічної взаємодії суб'єктів
післядипломної освіти

Суб'єкт післядипломної освіти	Його основні функціональні ролі	Специфіка вияву функціональної ролі в системі післядипломної освіти
Викладачі системи післядипломної освіти	<ul style="list-style-type: none"> • Транслятор знань; • Комунікатор; • Вихователь; • Менеджер освітнього процесу; • Член педагогічного колективу; 	У системі післядипломної освіти значно зростає суб'єктна роль викладачів, їх роль як організатора. Натомість виконання ролі вихователя й транслятора знань трансформується внаслідок суб'єкт-суб'єктного середовища у освітньому просторі «дорослий-дорослий»

	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єкт навчального процесу 	
Студенти\слухачі	<ul style="list-style-type: none"> • Організатор своєї системи освіти; • Приймач та ретранслятор навчальної інформації; • Суб'єкт навчального процесу 	Студенти\слухачі у системі післядипломної освіти виступають повноправними організаторами й реалізаторами власної освітньої траєкторії. Приймання й засвоєння ними навчальної інформації більш вибіркоче, аніж у студентів ВНЗ денної\заочної форм навчання
Адміністративний персонал системи післядипломної освіти	<ul style="list-style-type: none"> • Організація й управління процесом навчання; • Координація дій інших суб'єктів освітнього процесу; • Перспективне планування й моніторинг навчального процесу 	Функціональні ролі адміністративного персоналу в системі післядипломної освіти фактично не відрізняються від таких у системі вищої освіти. Різниця полягає лише в тому, що процес післядипломної освіти відбувається переважно в заочній\дистанційній формах, що вимагає від адміністративного персоналу розробки спеціальних управлінських рішень і системи менеджменту освіти

Науковці (В. Кан-Калик, В. Ковальов, С. Копилов та ін.) [9-10] стверджують, що особливість функціонально-рольового аспекту педагогічної взаємодії полягає у його формалізації, оскільки в цьому випадку суб'єкти освітнього процесу реалізують свої формалізовані (визначені посадовими чи рольовими функціями) ролі. Тому й результат реалізації цього аспекту педагогічної взаємодії має, як правило кількісний вигляд і співвідноситься з певними еталонами – рівнем успішності, компетентності, готовності, професійної тощо.

Особистісний аспект педагогічної взаємодії пов'язаний з передачею своєї індивідуальності між учасниками взаємодії – суб'єктами освітнього процесу. Суттєва відмінність цього аспекту в системі післядипломної освіти полягає у взаємному характері означеної передачі; змістова сторона педагогічної взаємодії співвідноситься з мотиваційно-ціннісною сферою викладачів і студентів системи післядипломної освіти.

Педагогічна взаємодія в системі післядипломної освіти (в тому числі непедагогічної) у вищих навчальних закладах зумовлюється специфікою навчального середовища факультетів (інститутів, центрів) післядипломної освіти як компонента неперервної освіти. Означена педагогічна взаємодія у системі післядипломної освіти здійснюється у межах педагогічного процесу і визначається цілями післядипломної освіти як освіти дорослих. Навчальний процес системи післядипломної освіти, у межах якого відбувається педагогічна взаємодія, характеризується як акмеологічне суб'єкт-суб'єктне середовище, яке спонукає особистість до самовдосконалення, самоорганізації, самонавчання.

Виходячи з так окресленої педагогічної взаємодії, система післядипломної освіти має бути спрямована на організацію педагогічної взаємодії з «реальним», а не «ідеальним» дорослим фахівцем, професійна підготовка (докваліфікація, перекваліфікація) якого ґрунтується на врахуванні його вітагенного досвіду. Педагогічна взаємодія у системі післядипломної освіти (в тому числі непедагогічної) у вищих навчальних

зкладах ґрунтується на провідних позиціях суб'єкт-суб'єктної педагогіки, яка дозволяє окреслити мотиваційні установки, когнітивні потреби, поведінкові стратегії, соціальну зрілість студентів, які здобувають другу вищу освіту чи проходять докваліфікацію. Суб'єкт-суб'єктний підхід дає можливість також виявити основні проблеми дорослих, які здобувають післядипломну освіту: недостатній рівень готовності визнавати свою некомпетентність в іншій галузі професійної діяльності; нерозуміння своєї ролі в професійній діяльності; небажання змінювати свої соціальні позиції; відсутність усвідомлення затребуваності нового рівня освіченості та ін. Педагогічна взаємодія суб'єктів післядипломної освіти вимагає формування нового педагогічного мислення викладача системи післядипломної освіти, спрямованого на дорослих учасників означеної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Висновки. Таким чином, система післядипломної освіти передбачає власну специфіку педагогічної взаємодії, яка є частиною, з одного боку, взаємодії суб'єктів освітнього простору, з іншого - частиною післядипломної освіти як особливої інституції і системи неперервної освіти загалом. Як засвідчило дослідження, педагогічна взаємодія виявляється у двох базових аспектах – функціонально-рольовому та особистісному. При цьому у системі післядипломної освіти і один, і другий аспекти мають свою специфіку, оскільки передбачають взаємодію у системі «дорослий-дорослий». Розкриття основних форм педагогічної взаємодії суб'єктів післядипломної освіти складає основу подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Райдуга, 1994. – 16 с.
2. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/.
3. Гаврилова Е. В. Модель педагогического взаимодействия в системе открытого дистанционного профессионального образования взрослых /

- Елена Владимировна Гаврилова : дисс ... канд..пед.н. : 13.00.01 – М., 2003. – 239 с.
4. Дмитриева Л. Г. Диалогический подход к формированию психологической готовности будущего учителя к субъект-субъектному взаимодействию / Людмила Геннадьевна Дмитриевна : дисс ... докт.психол.н. : 19.00.07 – педагогическая психология. – Самара, 2011. – 473 с.
  5. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник / И.А. Зимняя. – Москва : Логос, 2004. – 384 с.
  6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
  7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О.П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2005. – 360 с.
  8. Цалик Н. Ю. Психологічні проблеми педагогічної взаємодії / Н.Ю. Цалик // Гуманітарні аспекти формування особистості : зб. Матеріалів Четвертої наукової конференції (23 квітня 2010 р., м. Львів) ; – Львів : ЛДУ БЖД, 2010. – С.109-121.
  9. Копылов С. А. Психологические условия эффективного педагогического взаимодействия учителей и класса учащихся / Сергей Александрович Копылов : дисс ... канд..психол.н. : 19.00.07 – педагогическая психология. – М., 1995. – 196 с.
  10. Кан-Калик В. А. Педагогическое общение как предмет теоретического и практического исследования \ Кан-Калик В. А., Ковалев Г. А. // Вопросы психологии. – 1985. - №4. – С. 9-16.

Елена Косыгина

Педагогическое взаимодействие субъектов системы последипломного образования: содержание и специфика

Аннотация. В статье представлен анализ особенностей педагогического взаимодействия в системе последипломного образования.

Обосновано, что эта система образования предусматривает собственную специфику педагогического образования, являющуюся частью, с одной стороны, взаимодействия субъектов образовательного пространства, с другой – частью системы последипломного образования как особенной институции в системе непрерывного образования.

Ключевые слова: *взаимодействие, педагогическое взаимодействие, последипломное образование, субъекты образования.*

Olena Kosygina

Subjects' Pedagogical Cooperation in the System of Post-Graduate Education: Contents and Specificity

The article analyzes peculiarities of the pedagogical cooperation in the system of the post-graduate education. It is found out that this educational system foresees the own specificity of the pedagogical cooperation, which is a part, on the one hand, of subjects' cooperation of the educational area, on the other hand – a part of the system of the post-graduate education as a special institution in the system of life-long education.

The article highlights that the pedagogical cooperation in the system of the post-graduate education is subjugated categorically to the cooperation as the cross-discipline phenomenon.

The research justifies that the pedagogical cooperation is revealed in two basic aspects – functional-role and personal. Herein in the system of the post-graduate education both aspects have their specificity, as they foresee the cooperation in the system «adult-adult». The specificity of post-graduate education subjects' functional role revelation consists in the teachers' subject role increase, their role as organizers, conducting special management solutions and the educational management system.

Key words: *cooperation, pedagogical cooperation, post-graduate education,, subjects of education.*

Олена Косигіна

***Педагогічна взаємодія суб'єктів системи післядипломної освіти:
зміст та специфіка***

Анотація. У статті представлено аналіз особливостей педагогічної взаємодії у системі післядипломної освіти. З'ясовано, що ця система освіти передбачає власну специфіку педагогічної взаємодії, яка є частиною, з одного боку, взаємодії суб'єктів освітнього простору, з іншого - частиною системи післядипломної освіти як особливої інституції в системі неперервної освіти.

Ключові слова: взаємодія, педагогічна взаємодія, післядипломна освіта, суб'єкти освіти.